

מעשה בתלמיד חכם צעיר וחביב, שהפתיע אותי באמירה בוטה: 'אני שונא את...!'

- 'מדוע?!' תהיתי.

- 'כי הם שונאים חלקים מעם ישראל' השיב לי ברצינות גמורה.

משנה מסכת סנהדרין פרק ג משנה ה

האוהב והשונא.. שונא כל שלא דבר עמו שלשה ימים באיבה אמרו לו לא נחשדו ישראל על כך.

מסכת סנהדרין דף כט עמוד א

תנו רבנן: והוא לא אויב לו - יעידנו. ולא מבקש רעתו - ידינו.

פסול שונא לעדות

רבי יהודה במשנה פוסל אוהב ושונא לעדות, ומגדיר שונא: "כל שלא דיבר עמו שלושה ימים באיבה". חכמים מגיבים: "לא נחשדו ישראל על כך" - "להעיד שקר משום איבה ואהבה. ודווקא בעדות פליגי, אבל בדין- מודו ליה רבנן דפסול לו לדין דכיוון דסני ליה, לא מצי להפוכי בזכותיה"¹

שני חלקי-פסוק ללימוד שלפנינו. לפי רבי יהודה אחד מטרתו לפסול דיין שונא, ואחד לפסול עד. לפי חכמים לימוד אחד לפסול דיין, ואחד לשלול הצטרפות של שני תלמידי חכמים השונאים זה את זה לאותו הרכב. מכאן עולה כי שונא פסול לדון לכל הדעות לחלוטין, ודין זה נלמד מפסוק. במשנה נאמר: "יש שכשר להעיד ואינו כשר לדון"².

הדוגמה שמוצא רבי יוחנן לכלל זה בגמרא היא: סומא באחת מעיניו, הפסול לדון לשיטת רבי מאיר. בעלי התוספות שואלים: מדוע לא הביאו דוגמה הנכונה גם לדעת חכמים, של שונא,

שכשר להעיד ופסול לדון? על כך מצינו שלושה תירוצים:

בתוספות השיבו על כך בפשטות, שהדוגמה של שונא אינה יישום מדויק של הכלל, שהרי השונא כשר לדון לשאר אנשים. הרמב"ם מבאר "...שהוא עניין נעתק מהרה והוא שישוב השונא - אוהב"³. אולם הר"ן מסיק מכך שנמנעו מדוגמה זו, ששונא פסול לדון רק לכתחילה, ובדיעבד דינו דין, ועל כן אין הוא מהווה דוגמה טובה.

לכאורה, זהו הפשט בגמרא: "אמר רב פפא: לא לידון איניש לא למאן דרחים ליה ולא למאן דסני ליה"⁴.

גם ברמב"ם מבוכה דומה. מחד הוא פוסק: "אסור לדיין לדון למי שהוא... שונאו, אע"פ שאינו אויב לו ולא מבקש רעתו"⁵.

¹ רש"י.

² נידה פרק ו משנה ד.

³ פירוש המשניות.

⁴ כתובות קה, ב.

⁵ הלכות סנהדרין פרק כג, סעיף ו.

"משמע לי מדבריו ז"ל דהיינו דוקא לכתחלה, אבל בדיעבד אם דנו אפילו לשונא שלא דבר עמו שלשה ימים באיבה ולשושבינו דיניהם דין ולאפוקי ממה שכתב רבינו: ובאלו אין דיניהם דין שהרי לא כתב אלא שאסור לדון לאוהבו ולשונאו ולא כתב שאם דנו אין דיניהם דין"⁶.

אולם הרמב"ם מביא גם את הכלל ממסכת נדה: "יש כשר להעיד ואינו כשר לדון", ומדגים: "האוהב והשונא והגר והמשוחרר"⁷. ואלו פסולים גם בדיעבד.

הלח"מ סבור שבאמת דעת הרמב"ם לפסול גם לאחר מעשה, ומהריק"ש מוכיח זאת מכך שנמנע מלהסביר את המשנה בנדה כמו הר"ן, שזהו התירוף הפשוט ביותר, אם אכן הדין כשר בדיעבד. דרך אמצעית בביאור היחס בין הגמרות כאן ובכתובות, אותה מציעים הרא"ש, והרדב"ז בביאור דברי הרמב"ם, היא לחלק בין שונא גמור, שלא דיבר עמו באיבה שלושה ימים, לבין סתם שונא. דינו של הראשון פסול אף בדיעבד, ושל השני כשר.

במרגליות הים מובאת קושיה נוקבת של הרס"ג, בעיקר לגבי שני תלמידי חכמים השונאים זה את זה: מדוע לא יפסלו הדיינים כמבצעים עבירה דאורייתא של "לא תשנא את אחיך בלבבך"? ומתריך תירוף עצוב⁸. כיוון שכל אחד מדמה בנפשו שמצווה לשנוא את השני, אינו נפסל משום שנאה, משום שהעבירה מתבצעת בשוגג.

הדברים מתכתבים עם סוגיה בפסחים

"הרואה דבר ערוה בחבירו... אמר רבי שמואל בר רב יצחק אמר רב: מותר לשנאתו. שנאמר כי תראה חמור שנאך רבץ תחת משאו מאי שונא? אילימא שונא נכרי - והא תניא: שונא שאמרו - שונא ישראל, ולא שונא נכרי. אלא פשיטא - שונא ישראל. ומי שריא למסניה? והכתיב לא תשנא את אחיך בלבבך - אלא: דאיכא סהדי דעביד איסורא - כולי עלמא נמי מיסני סני ליה, מאי שנא האי? אלא לאו כי האי גוונא, דחזיא ביה איהו דבר ערוה. רב נחמן בר יצחק אמר: מצוה לשנאתו"⁹.

אם כן, המצווה לסייע לטעון, היא דווקא ביהודי שהמסייע יודע בו שבעל עבירה הוא.

מקשים על כך בעלי התוספות:

"ואם תאמר דבאלו מציאות (ב"מ דף לב: ושם) אמרינן: אוהב לפרוק ושונא לטעון - מצוה בשונא כדי לכופ את יצרו. והשתא מה כפיית יצר שייך כיון דמצוה לשנאתו? וי"ל כיון שהוא שונאו גם חבירו שונא אותו דכתיב (משלי כז) כמים הפנים לפנים כן לב האדם לאדם ובאין מתוך כך לידי **שנאה גמורה** ושייך כפיית יצר"¹⁰. לדעת התוספות קיים מדרון חלקלק

⁶ בית יוסף חו"מ סימן ז סעיף ח.

⁷ הלכות עדות פרק טז, הלכה ו.

⁸ המתאים למועד כתיבת דברים אלו, ח' אב.

⁹ פסחים קיג, ב.

¹⁰ שם בתחילת העמוד.

המגיע משנאה מותרת, לשאינה כזו, עד כדי דרישה מהאדם להניח צער בעלי חיים ולסייע לבעל עבירה לטעון את חמורו. אם כן, הסכנה של שנאה בהצדקה מדומה קיימת לדעת רס"ג גם בדיונים תלמידי חכמים.

בספר החינוך מבואר שעיקר האיסור הוא שנאה בלב. ורשעים "מצווה לשנאתם, אחרי שנוכח אותם על חטאתם כמה פעמים ולא רצו לחזור בהם"¹¹.

הדברים עולים מן הסמיכות בכתוב: "לא תשנא את אחיך בלבבך – הוכיח תוכיח את עמיתך"¹². אם כן, היתר שנאה הוא רק לאחר תוכחה שלא התקבלה. מסיק הרב קוק: "כל השנאות כולן, וקל וחומר דיניהן, הנם נאמרים רק במי שכבר ברי לנו, שקיימנו בו מצות תוכחה. וכאשר אין לנו בדור הזה ולא בכמה דורות שלפנינו, על פי עדות רבי עקיבא¹³, מי שיודע להוכיח, על כן נפל פותא בבירא"¹⁴. לא נשאר אלא לאהוב, ולו אהבת חנם¹⁵.

¹¹ מצווה רלח.

¹² ויקרא יט, יז.

¹³ ערכין טז: לגרסת שיטה מקובצת.

¹⁴ אגרות הראיה א שה.

¹⁵ הרחבה במצוות תוכחה בעיונו לביצה דף ל.